

Gazdag Ferenc¹

Nemzeti érdek és külpolitika

Első pillantásra könnyed ujjgyakorlatnak tűnik a címben jelölt téma vizsgálata. Amennyiben a nemzet adott területen élő, a fejlettségnek a közös akarat-érvényesítéshez szükséges szintjét elérő, megkülönböztethető jegyekkel (közös nyelv, történelem, tradíciók stb.) rendelkező közösséget jelent, akkor magától értetődően e közösségnek külső kapcsolataiban, azaz külpolitikájában is jól azonosítható érdekérvényesítési törekvései lesznek. A közösség fennmaradásához, fejlődéséhez kapcsolható törekvéseket aztán összességében nemzeti érdeknek nevezzük, amely iránytűként szolgálhat az adott közösség külvilággal való kapcsolatai számára. Azonban, mint minden általános fogalom esetében történik, a gondok akkor kezdődnek, amikor a térbeli és időbeli konkretizálásokra kerül sor, s kiderül, hogy a fogalmak tartalmilag egyáltalán nem olyan evidensek, valamint egyértelműek, mint ahogy első látásra tűntek.

A nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szakirodalom a nemzeti érdeket a nemzetközi kapcsolatok kulcsfogalmaként értelmezi, ugyanakkor többé-kevésbé egyetértés van abban, hogy a nemzeti érdek fogalma olyannyira tág és kontextusfüggő, hogy csak alapos értelmezésekkel alkalmazható. Minden ország valamilyen formában rögzíti saját politikai, biztonsági, gazdasági, kulturális érdekeit. Joseph Nye formulája talán a legrövidebb: „A nemzeti érdek egy demokratikus közösség tagjai által osztott, a külvilággal fenntartott kapcsolatok jellegére és tartalmára vonatkozó prioritások együttese.”² Központi eleme az állami szuverenitás, azaz egy ország politikai érdekei közt a biztonsági megfontolások állnak az első helyen. A nemzeti érdekek koncepcióját alapvetően befolyásolja a gondolkodásmód, a kulturális tradíciók, az értékek, az ideológiák és más tényezők. Különböző nemzeti

¹ Professor emeritus, NKE ÁNTK Nemzetközi Kapcsolatok és Diplomácia Tanszék; az MTA doktora.

² NYE 1999. Bármennyire rövid is a definíció, annyi megjegyzés mindenképp kívánczik hozzá, hogy a demokratikus jelző használata indokolatlanul korlátozó. Egy dinasztikus legitimitású közösségnek is lehetnek nemzeti érdekei.

közösségek, ezen belül az elkülönülő társadalmi csoportok különböző történelmi korszakokban különféle nézeteket vallanak a nemzeti érdekekről.

A fogalom összetettsége okán az alatt következő rövid tanulmányban a nemzeti érdek vizsgálatát három metszetben nézem: (1) az elméletek és fogalmi definíciók szintjén; (2) a hatályban lévő stratégiai dokumentumok vizsgálatával; végül (3) néhány konkrét terület bemutatásával.

A nemzet

A nemzeti érdek fogalmának első eleme a nemzet,³ amelynek tartalmi meghatározásakor azonnal beleütközünk egy nem kellően közismert fejlődéstörténeti problémába. Jelesül abba, hogy a politikai diskurzusban használt nemzetfogalmunk tartalmilag különböző jelentésű Nyugat-, Közép- vagy Kelet-Európában. A történelem Európában ugyanis három jól megkülönböztethető nemzettípust is produkált. A népnemzet a francia forradalom szülötte, amikor is a harmadik rend, a *tiers état*, azaz a francia társadalomnak az arisztokrácián és a kléruson túl található része bekerült az alkotmányba. Ennek a változatnak az előfeltételeit (stabil állami határok, homogén etnikai tömb) gyakran tekintik maguktól értetődőnek, holott egyáltalán nem azok. Az etnikai lét kinyilvánítása ezekben a változatokban (francia és angol fejlődés) azért nem ütközött ellenállásba, mert az etnikai állomány egészét magában foglaló állam eleve adva volt. Így érthető, hogy az európai történelem első nemzetkoncepciójának gyakorlatilag nem volt etnikai tartalma. A nemzet egyszerűen tagadása a rendiség minden elemének, s magát úgy értelmezte, mint a politikai cselekvéshez és szuverenitáshoz jutott népet.⁴

Az olasz és német fejlődés terméke lett az államnemzet, amikor maga az állam teremtette meg az egységes nemzeti állam kereteit. Ebben az esetben specifikum, hogy a szétaggolt országot egyesíteni képes erővel csak az uralkodó osztály rendelkezett (Bismarck), tehát a nemzeti állam messze kisebb demokratikus jellemzőkkel bírt.⁵ Közép- és Kelet-Európában a helyzet még bonyolultabb volt, tekintve, hogy itt sem homogén nyelvi közösségek, sem pontosan azonosítható nemzeti területek

³ A középkor embere nagyon másképp identifikálta magát, mint a máé: előbb azonosította magát valamely egyház tagjaként (katolikus), aztán valamely *dominus* vazallusaként, harmadjára lovagként, polgárként vagy jobbágyként, aztán valamely korona alattvalójaként, és csak a végén franciaként, németként vagy magyarként. SZÜCS 1992; ROMSICS 1998.

⁴ GEARY 2014.

⁵ DIÓSZEGI 1989.

nem léteztek. A nemzeti mozgalmak a különféle birodalmakon belül (török, orosz, Habsburg) keltek életre. Itt keletkezett a harmadik nemzettípus: a nyelvi vagy kultúrnemzet.⁶ E régióban a legnagyobb s máig megoldhatatlan gondot az okozza, hogy az Észak- és Nyugat-Európában adottságként meglévő történelmi örökség (az etnikai államánny egészét magában foglaló állam) nem létezett. Az időrendben egymás után jelentkező nemzeti mozgalmak területi vágyai és a meglévő országhatárok keresztül-kasul szabdalták egymást, létrehozva az egymás kárára nemzeti területeiket növelni akaró folyamatos vitákat, vagy ahogy Bibó István fogalmazta: a kelet-európai kisállamok nyomorúságát.⁷

A nemzeti akaratérvényesítés eltérő eredményessége, ha úgy tetszik a nemzeti programok sikeressége/sikertelensége máig szerepet játszik a nemzetállamok külpolitikai magatartásában. A nemzeti homogenitással nem bíró országok (lásd Spanyolország, Szlovákia) például máig nem ismerik el Koszovó függetlenségét, áttételesen egy olyan politikai program létjogosultságát, amelynek során nemzeti kisebbség önálló államhoz juthatna. A nemzetfejlődésben később érkező, illetve frissen függetlenséget nyert államok politikai berendezkedésén (alkotmány), külpolitikai törekvésein és szomszédsági kapcsolatain jól érzékelhetők a zömmel megkésettiségből fakadó, eltérő nemzeti programok különbözőségei és ellentmondásai. A nemzeti látószögek különbözőségei tehát történelmi programozásúak, s napjainkig húzódó következményeik vannak.⁸

Az érdek

Nem könnyebb a helyzet az érdek⁹ értelmezésével sem, nemcsak a fogalom terjedelme¹⁰ okán, hanem mindenekelőtt amiatt, hogy sokszoros átfedésben van az érték fogalmával. Nagyon általánosan az mondható, hogy az érdek értelmezése közvetlen kapcsolatban áll az adott közösség jövőjéről alkotott víziójával, illetve az odavezető utak és fejlődési lehetőségek kiválasztásával. Jó példa erre az Európai Unió

⁶ NIEDERHAUSER 1976.

⁷ BIBÓ 2011.

⁸ Rendkívül tanulságos e szempontból az a vita, amely az Emil Brix és Erhard Busek szerzőpáros kötete (BRIX–BUSEK 2018) kapcsán kibontakozott. Lásd BÁBA – GYURCSIK – KISS GY. 2020.

⁹ FARKAS 2015.

¹⁰ Értelmezészerűen csak a közérdekre fókuszálunk, bár annak is rengeteg vetülete van a törvény előtti egyenlőségtől a demokrácia működtetésének jogán át a természetvédelemig és a családtámogatásig. Jelen tanulmány a közösségi érdeket elsősorban az államérdek vonatkozásában értelmezi.

(a továbbiakban: EU) érdekfogalmának sokrétege¹¹. A továbbiakban az érdekfogalmak tág halmazából csak a szervezett politikai közösségek érdekeit használok. Hasonlóképp az értékfogalmat is e közösségek vonatkozásában vizsgálom, lévén az értékfogalom önmagában túlságosan tág, s rendkívül nehéz a gyakorlati politika szempontjából értelmezni olyan alapvető posztulátumokat, mint például hogy az értékválasztás feltétele az emberiség és a földi élet fennmaradása.¹²

Ráadásul az értékek sokszor egymásból következnek: a demokrácia, az emberi jogok és a szociális felelősség következetes érvényesülése érdekében vált az EU által különösen is hangsúlyozott univerzális értékke a kisebbséghez tartozó személyek joga, amelynek kizárólag közösségekben gyakorolható részét – számos fejlett országgal együtt – a magyar terminológiában is a kisebbségek közösségi (kollektív) jogának nevezzük. Ebből fakadóan a kisebbségi jogot a magyar értelmezés az univerzális alapértékekkel azonos jelentőségű értéknek tekinti.¹³

Az érték-érdek fogalom pár értelmezésének további nehézségét jelenti, hogy az érdek anyagi/gazdasági és jobbra individuális, míg az érték morális/erkölcsi és mindig közösségi természetű kategória. A közvetlenség nyelvére fordítva: a demokrácia értékelvű, a piac pedig érdekelvű. A nyilvánvaló ellentmondás kapcsán azonnal felmerül, hogyan egyeztethető össze a két fogalom. A történelmi tapasztalatok nem túl sok biztató jellel kecsegtetnek. Az érték és az érdek ellentéte a gyakorlatban szinte mindig az érdekek győzelmével zárul, s a két fogalom szembefordíthatóságának messze ható és mély kihatása van a szabad piacgazdaság és a demokrácia egységén alapuló mai nyugati világrépre: olyan gondolati folyamatokat indít be, amelyek következtében az érdek fogalma túlsúlyossá válik az értékkel szemben, olyannyira, hogy az érdek kétségesé teszi az érték objektív létezését. Leggyakrabban talán lord Henry John Temple Palmerston brit külügyminiszter formuláját idézik: „Angliának nincsenek örök barátai. Angliának nincsenek örök ellenségei. Angliának érdekei vannak.”¹⁴ Témánk szempontjából pontosabban jelzi a helyzet ellentmondásosságát Diószegi István diplomáciatörténész összegzése: „A külpolitika motivációja – a politikusok szerint – nem az érdekérvényesítés, hanem mindig valamiféle magas eszmeiség, elvont igazságosság és a tételek

¹¹ Néhány példa az EU-dokumentumokban található érdekváltozatokra: alapvető érdek (*essential interest*), közös érdek (*common interest*), fogyasztói érdek (*consumer interest*), az EU érdeke (*interests of the European Union*), alapvető érdek (*fundamental interests*), általános érdek (*general interest*) és stratégiai érdek (*strategic interest*). FARKAS 2015: 9.

¹² BELUSZKY 2000.

¹³ MARTONYI 2021: 163.

¹⁴ „We have no eternal allies, and we have no perpetual enemies. Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow.”

nemzetközi jog. Az ellenféllel viszont az alantas számítás, elvetemült gonoszság és a galád jogtiprás.”¹⁵ Nehéz nem gondolni azonnal napjaink konfliktusaira.

A magyar stratégiai dokumentumok

Mit mondanak a hatályos magyar dokumentumok a nemzeti érdekről? Magyarország az euroatlanti világ része, tagja a nemzetközi életre meghatározó hatást gyakorló valamennyi szervezetnek. A magyar külpolitikát keretbe foglaló univerzális értékek – béke, biztonság, nemzetközi jog, demokrácia, emberi jogok, szociális felelősség, fenntartható fejlődés, sajtószabadság, kulturális sokszínűség – azonosak az ENSZ, a NATO (Szövetség), az Európa Tanács dokumentumaiban, illetve az EU Lisszaboni Szerződésében található értékekkel. Külön értelmezést az Alaptörvény csak az EU vonatkozásában fogalmaz meg, rögzítve azt a magyar álláspontot, hogy a közösségi hatásgyakorlás, illetve az EU-jog elsőbbsége csak azon területeken érvényesülhet, amelyeket a szerződések nevesítenek.¹⁶

A magyar külpolitikában az értékelvűség alapján határozzák meg a külpolitikai célokat, vagyis hogy a konkrét kérdésben mit tartunk ideálisnak és kivitelezhetőnek. Az értékelvű külpolitika viszont nem értelmezhető olyan módon, hogy az önmagában steril értékfogalmak alapján az ország korlátozná külkapcsolatait azokkal az országokkal, amelyek a Magyarország által vallott értékeket nem teljeskörűen tartják tiszteletben, vagy egyszerűen másként értelmezik.

A magyar külpolitika a szuverenitás és a területi integritás mellett a határok feletti nemzeti összetartozás védelmét tekinti egyik legfontosabb értékének.

¹⁵ DIÓSZEGI 1994: 435.

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye: „E) cikk. (1) Magyarország az európai népek szabadságának, jólétének és biztonságának kiteljesedése érdekében közreműködik az európai egység megteremtésében. (2) Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja. Az e bekezdés szerinti hatáskörgyakorlásnak összhangban kell állnia az Alaptörvényben foglalt alapvető jogokkal és szabadságokkal, továbbá nem korlátozhatja Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát. (3) Az Európai Unió joga – a (2) bekezdés keretei között – megállapíthat általánosan kötelező magatartási szabályt. (4) A (2) bekezdés szerinti nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére adott felhatalmazáshoz az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.” *Magyar Közlöny*, 2020. december 28. 291. sz. 10868–10898.

A külpolitikai stratégiaként kezelt 2011-es dokumentum¹⁷ egyértelműen jelzi az értékelvű külpolitika korlátait is:

„Az értékelvű külpolitika célkitűzésének érvényesítésénél mindamellet magától értetődően tekintettel vagyunk az európai gazdasági problémákból és hazánk gazdasági helyzetéből eredő kényszerekre, valamint nemzetközi kötelezettségeinkre: az értékek nem szolgálhatnak ürügyként arra, hogy az ezekkel kapcsolatban szükséges lépések elmaradjanak vagy késedelmet szenvedjenek. Értékeink és érdekeink összhangja a mindenkori körülmények racionális felmérésén és az ebből levont következtetéseken nyugszik.”¹⁸

A társadalom tagoltságának megfelelően mind időben, mind térben sokféle nemzeti érdek létezik, s közülük a közösség javát leginkább szolgáló változat meghatározása a mindenkori politikai vezető elit feladata. A magyar külpolitikában a „nemzeti érdek mindenek felett álló képviselte a legfontosabb vezérlő elv”.¹⁹

A 2020-ban elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) részletesen taglalja, hogy Magyarország a nyugati civilizáció értékközösségének tekinti az EU-t és a NATO-t, s magáénak vallja a két szervezet szerződéseiben rögzített értékeit. Ezekből kiindulva természetesen a saját nemzeti érdekek figyelembevétele alapján értékeli a legkülönbözőbb kihívásokat, és alakítja ki a válaszokat.²⁰

Az érték- és érdekközösség-vitában külön fejezetet képvisel az ún. jogállamiságvita az EU és Magyarország között. A vita 2010 után indult, miután a második Orbán-kormány a válságkezelés során (a munkanélküliség, államadósság és költségvetési hiány csökkentése, az Nemzetközi Valutaalaptól [International Monetary Fund, IMF] felvett hitel idő előtti visszafizetése, a gazdaság újraindítása, a magyar tulajdon stratégiai ágazatokban való megerősítése) unortodox eljárásokat és eszközöket alkalmazott, s élve kétharmados felhatalmazásával új alkotmányt is elfogadott. A változásokkal nem változott az ország demokratikus formája (a hatalom legitimitása a választásokon alapul), de a magyar modell kétségtelenül eltérő útra fordult az európai mainstream, liberális demokráciáktól. Az EU vezető szervei és a tagállamok közötti üzemszerű viták alapjai a kötelezettségszegési eljárások, amikor az Európai Bizottság észrevételezi, hogy egy tagállam a szerződéseket nem

¹⁷ Külügyminisztérium 2011.

¹⁸ Külügyminisztérium 2011: 5.

¹⁹ Miniszterelnöki Kabinetiroda 2021.

²⁰ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. *Magyar Közlöny*, 2020. április 21. 81. sz. 2101–2119.

vagy csak hiányosan tartja be. Ebben a vonatkozásban Magyarország a közép-mezőnyben található, a déli tagállamokkal szemben indított kötelezettségszegési eljárások száma messze meghaladja a közép-európaiakét. A jogállamisági viták áttételeken keresztül az ideológiákra, illetve az európai integráció jövőjéről vallott elképzelésekre mutatnak. A küzdelem valójában a politikai főhatalomért zajlik az EU és a függetlenségükért kiálló tagállamok között.²¹

Néhány konkrét metszet

A nemzeti érdek meghatározása, konkretizálása és a közvetlen politikai cselekvésre való lefordítása távolról sem tartozik az egyszerű feladatok közé. Az általános orientációhoz tartozik ugyan néhány kötelezően felteendő kérdés (Hol élnek magyarok? Hol vannak magyar katonák? Honnan érkezik a beruházó tőke? Mi az iránya és a súlya a magyar exportnak és importnak? Mi a relációs vonzata a magyar államadósságnak?), de a konkrét válaszok megkeresése sok esetben nagyon ellentmondásos.

Hol élnek magyarok?

Különösebb magyarázatot nem igényel, hogy a magyar nemzeti érdekek meghatározásakor a magyar közösségek az elsődleges címzettek. A világ valamennyi országa hasonló eljárásokat követ. De a magyar közösségek előtérbe állítása is minimum két további vizsgálati irányt feltételez. Az egyik vonatkoztatási irány a demográfia felé mutat. Napjainkra Magyarország lakossága 10 millió fő alá csökkent (2022-ben 9 689 010 fő),²² s egyes demográfiautatókkal foglalkozó szervezetek ijesztő jóslatokat fogalmaztak meg az EU-s és a magyar lakosság várható további csökkenéséről. Van olyan előrejelzés, miszerint 2060-ra nyolcmillió alá csökken a lakosságszám. A csökkenés együtt jár a társadalom gyors elöregedésével, ami a szociális és nyugdíjrendszer fenntarthatóságával kapcsolatban vet fel kérdéseket. A magyar családpolitika arra ösztönzi a magyar fiatalokat, hogy vállaljanak több gyermeket. Az elmúlt években sok magyar házaspár élt a megnyitott lehetőségekkel, de csak a következő években fog megmutatkozni, hogy

²¹ FÜREDI 2017; GÁT 2019.

²² KSH 2022.

milyen hatással bírnak a családtámogatások a népességre.²³ A nemzeti érdek ebben a vonatkozásban a demográfiai fogyatkozás lassítása, majd megállítása. Bár első látásra a demográfiai lejtmenet megállítása tisztán belpolitikai kérdésnek tűnik, azonban a 2015-től berobbant migrációs válság kapcsán látható, hogy az EU által is favorizált betelepítési politika mint az európai demográfiai hanyatlás megállítására felhasználható eszköz többszörösen is a külkapcsolatok terére tartozik. A magyar kormányzat a szabályozatlan migrációt többoldalú, közvetlen fenyegetésnek tekinti, vitatkozik a betelepítést elfogadó tagállamokkal és az EU-val, s a demográfiai kihívásokat családpolitikával kívánja megfordítani.

A magyar népességre vonatkozó kérdés második értelmezésben a magyar külpolitika egyik stratégiai irányát érinti, azaz a nemzetpolitikát. Az 1920-as trianoni és az 1947-es párizsi békeszerződések eredményeképp a magyar nemzet és a magyar állam határai nem esnek egybe, így a magyar nemzetpolitika egyik legérzékenyebb megkülönböztető vonása a határon túli nemzeti kisebbség fogalma. Minden nemzet rendelkezik diaszpórában élő tagokkal, akik különféle okoknál fogva új lakhelyet kerestek maguknak. Olyan nemzet viszont jóval kevesebb van, amelynek tagjai ugyan őseik földjén élnek, de a határok mozgatása miatt más ország állampolgáraként. Az elmúlt bő évszázad során a magyar kormányok a lehetséges politikák mindegyikét próbálták már alkalmazni a határokon kívül rekedt kisebbségekkel kapcsolatban a totális revíziótól kezdve a probléma létezésének tagadásáig.²⁴ A rendszerváltozás után mind az 1989-es, mind a 2011-es alkotmány rögzítette, hogy az anyaország „felelősséget visel” a nemzeti kisebbségekért,²⁵ és a különböző színű kormányok meg is fogalmazták a maguk nemzetpolitikáját. 2010 után e politika tengelyében a nemzet határok feletti egyesítése áll, s az anyaország képességeihez mérten sokoldalú támogatást nyújt a magyar nemzeti kisebbségeknek a szülőföldjükön való megmaradás és boldogulás elősegítése céljából.²⁶

²³ HRCentrum 2022.

²⁴ BÁRDI 2004.

²⁵ Magyarország Alaptörvénye: „D) cikk. Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal. *Magyar Közlöny*, 2020. december 28. 291. sz. 10868–10898.

²⁶ BOCSKAY 2018.

Hol vannak magyar katonák?

A történelemből, közelebbről a hatalmi politika időszakából látható legjobban az összefüggés a nemzeti érdek és a katonai erő között: például a francia érdekek érvényesítéséhez francia katonák állomásoztak Afrika, Ázsia vagy épp Amerika különböző területein. Egy ország katonai képességeit ma is az adott állam nemzetközi pozíciójának egyik legfontosabb mutatójának tekintik. Napjainkra a szuverenitás és a függetlenség garantálásában betöltött túlsúlyos katonai szerep ugyan már a múlté, de a biztonság modern felfogásában is a garanciák legelső helyén a katonai képességek állnak (*power projection*). Erre az alapra támaszkodnak a biztonság kiszélesedő terrénumának elemei a gazdaságtól a környezeti biztonságon át a kiberbiztonságig. Ugyanakkor napjainkra mindössze néhány nagyhatalom alkalmazza közvetlenül katonai képességeit külpolitikai céljai elérése érdekében.

A Magyar Honvédség is a magyar szuverenitás és függetlenség szavatolásának egyik letéteményese.²⁷ 10 millió alatti lakosságával Magyarország az ENSZ-nómenklatúra szerint kis ország, szerződésekkel szabályozott katonai képességekkel, ami a gyakorlatban azt is jelenti, hogy az országnak katonai erővel elérendő céljai nincsenek. A NATO-tagság elérése óta (1999) az ország védelmi képességeinek fejlesztése a Szövetség stratégiai célkitűzései keretében zajlik.

Az 1920-as NBS rögzíti, hogy a fegyveres erők feladata az országvédelem mellett a szövetségi rendszerek kollektív védelmi, válságkezelési, illetve nemzetközi biztonsági együttműködési tevékenységekben való részvétele.²⁸ Az 1999-es csatlakozás óta Magyarország szinte az összes NATO-békeművelésben részt vett, illetve részt

²⁷ A NBS és a Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) vonatkozó pontjai szerint: „A Magyar Honvédség hazánk szuverenitása és területi integritása szavatolásának alapvető intézménye, nemzetközi szerepvállalásait tekintve a külpolitika megvalósításának egyik fontos eszköze. A Magyar Honvédség elkötelezett a haza védelme iránt és aktívan hozzájárul a transzatlanti, valamint az európai biztonság erősítéséhez. A magyar katonák a világ számos pontján bizonyították elhivatottságukat és szakértelmüket.” 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. 25. cikk; „Az ország katonai biztonsága egymást kiegészítő pillérekre épül. Az egyik pillér a korszerű nemzeti haderő, amelyet a regionális együttműködés magasabb szintű védelmi rendszerei és együttműködési formái egészítenek ki. Biztonságunk katonai dimenziójának másik pillérét a NATO által biztosított kollektív védelem alkotja, amelyet az Európai Unió (a továbbiakban EU) Közös Biztonság- és Védelempolitikája (CSDP), ezen belül a kölcsönös segítségnyújtási klauzula, továbbá az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban ENSZ) és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (a továbbiakban EBESZ) keretében működő együttműködési fórumok egészítenek ki.” 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. *Magyar Közlöny*, 2021. június 24. 119. sz. 5069–5084. 26. cikk.

²⁸ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, 26. cikk.

vesz, a parlament 1000 főben adta meg a külföldi műveletekbe küldhető katonák számát.²⁹ Az afganisztáni kivonulás után a magyar kontingens zöme Koszovóban (KFOR), illetve Boszniában (ALTHEA) állomásozik. A balkáni jelenlét egybeesik a magyar külgazdaság-politika egyik fő tengelyének irányával.

Anyagi források és politikai szándékok híján a magyar védelmi képességek érdemben évekig nem változtak a NATO-tagság elérése után,³⁰ s az ország a Szövetségen belül közelebb állt a „potyautasországok” csoportjához. Változás 2016-tól következett be, amikor a magyar kormány meghirdette a *Zrínyi 2026* elnevezésű honvédelmi-haderőfejlesztési programot, amely több évtizedes műszaki és infrastrukturális lemaradás ledolgozását célozta.³¹ 2022 tavaszán a kormányzat a program felgyorsításáról és kibővítéséről döntött a szomszédos Ukrajnában kirobban háborús cselekmények miatt.

A magyar védelmi képességek fejlesztésének szövetségi kereteit adó NATO 2022. június végi madridi csúcstalálkozóján új stratégiai koncepciót fogadott el. Az új stratégia azt mutatja, hogy a szövetség gyorsan és határozottan reagál az Európában kialakult új biztonságpolitikai kihívásokra, illetve azon belül az orosz–ukrán konfliktus által megtestesített fenyegetésre. Ritka helyzet, hogy a magyar politika

²⁹ 1880/2021. (XII. 7.) Korm. határozat a 2022. évi határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezéséről. *Magyar Közlöny*, 2021. december 7. 223. sz. 10191–10200.

³⁰ A Global Firepower portál évi rendszerességgel rangsorolja a világ hadseregeinek képességeit. Magyarország 2021-ben az 57. helyen állt. Régióinkból Csehország és Ausztria is mögöttünk állt. A magyar pozíció a hazai hadiipar újraindításának és a beszerzéseknek köszönhetően rövid időn belül javulni fog.

³¹ A Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program egyszerre foglalja magában a hadiipar és a haderő fejlesztését is, erre azért van szükség, mert bár Magyarország egyetlen államot sem tekint ellenségének, a nemzeti önerő a 21. század gyorsan változó biztonsági környezetében szükségesebb, mint a hidegháborút követően bármikor. Az orosz–ukrán konfliktus, a közelkeleti és észak-afrikai polgárháborúk új fenyegetést jelenthetnek Európára és Magyarországra egyaránt. A magyar haderő gyors ütemű fejlesztését a Honvédség eszközeinek és infrastruktúrájának elavultsága, rossz műszaki állapota teszi szükségessé. Az évtizedeken át tartó alulfinanszírozottság és leépítés eredményeként a 2010-es évekre néhány kisebb külföldi miszsiót leszámítva a Honvédség gyakorlatilag alkalmatlanná vált bármilyen hadműveletben való részvételre. A megváltozott nemzetközi környezetnek és az ehhez igazodó NATO-elvárásoknak megfelelően a Honvédség fejlesztése szükségessé és halaszthatatlanná vált. A NATO-elvárásokhoz igazodva Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája meghatározza a Honvédség részére az elérendő szervezeti formákat: egy nehéz-, egy közepes és egy különleges rendeltetésű dandár létrehozását és hadrendbe állítását tűzte ki célul. A stratégia a védelmi beszerzéseket és a védelmi költségvetést is hozzárendeli a sikeres megvalósításhoz. A Honvédség finanszírozása a tervek szerint 2024-ben éri el a NATO felé vállalt 2%-os GDP-arányt, amelyet fenntartva hosszú távon biztosítható a korszerű eszközpark és infrastruktúra, illetve a megfelelő szakmai és bérszínvonal. 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.

azt konstatálhatja, hogy 2016-ban megkezdett katonai fejlesztési programjai lényegében megegyeznek az új stratégia irányjaival. Számunkra kedvező, hogy az elmúlt hat év haderőfejlesztési lépései – az új fegyverek, fegyverrendszerek beszerzése és rendszerbe állítása, a védelmi költségvetés emelése (2023-ra elérjük a bővös 2%-ot) –, illetve azok felgyorsítása érdemben járul hozzá az új stratégia megvalósításához. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy Magyarországnak nincs tennivalója.³² Megoldandó a krónikus hiány a személyi állomány tekintetében mind a hivatásos, mind a tartalékos erők vonatkozásában. Ez utóbbi kapcsán további feladat a tartalékos rendszer szervezeti és képzési rendszerének kiépítése. Fontos a védelmi fejlesztésekről folyamatos konzultációt folytatni a társadalommal, lévén a társadalmi nyilvánosság nyújtja a programokhoz az elengedhetetlen politikai támogatást. További megoldandó feladat a Honvéd Vezérkar kialakítása is, amely nemcsak a katonai vezetési rendszer működése szempontjából játszik kiemelkedő szerepet, hanem döntő eleme a civil kontroll érvényesülésének, más néven a haderő feletti demokratikus politikai ellenőrzés rendszerének is. A szerb–magyar határon drasztikusan növekvő migrációs nyomás miatt sürgető feladat a határőrség visszaállítása, a szükséges szervezeti, képzési és anyagi háttér biztosítása. Mivel a határőrség nem a határvédelem, hanem a határőrizet szerve, logikus, hogy ezen alakulatok nem a Honvédelmi, hanem a Belügyminisztérium keretei közé fognak tartozni. Szervezésüket 2022. augusztus 1-jén kezdték meg.

Nemzeti érdek: gazdasági vetületek

A gazdaság a nemzeti fejlődés alapzata, továbbá az ország nemzetközi elhelyezkedésének legfontosabb eleme. Minden kézikönyv olyan adatokkal kezdi az országbemutatókat, mint a GDP/fő, a gazdasági növekedés, az államadósság, az infláció stb. Magyarország a politikai rendszerváltoztatásba már úgy lépett bele, hogy a piacgazdaságra való áttérés már évek óta folyt, s a több tényező (magas államadósság, spontán privatizáció, szabályozott privatizáció) következtében az ország világviszonylatban is az egyik legnyitottabb gazdaságú orszaggá vált. Külföldi beruházók kezébe került az ország termelő vagyonának nagy hányada, a bankrendszer, sőt a kritikus infrastruktúra jelentős része is. A közép-európai térség országait – benne Magyarországot is – a szakirodalom egy része egyszerűen külföldi tulajdonban lévő országoknak nevezi. Magyarország beágyazottsága (ha úgy tetszik:

³² GYARMATI 2022.

függése) a nemzetközi piacoktól, a nemzetközi pénzvilágtól, a hitelezőktől olyan mértékű lett, amely már közvetlenül érintette a szuverenitás és függetlenség dimenzióit. A nyitottság mértékéhez legfőbb mutatóként az export és az import GDP-hez viszonyított arányát szokták megadni, ez Magyarország esetében 78,5%, s a világranglista harmadik helyét jelenti. Tartalmilag pedig azt, hogy a magyar nemzeti jövedelem több mint háromnegyedét az ország a külső kapcsolatból realizálja.

Nem kell túl nagy képzelőerő annak belátásához, hogy amennyiben egy ország ilyen mértékben függ külső piacaitól, a hitelezőktől és a beruházóktól, akkor politikájában elébe kell menni mind a piac, mind a pénzvilág igényeinek. A rendszerváltás óta mindegyik magyar kormány igyekezett a legjobb válaszokat megkeresni erre a kihívásra. Az nem volt vita tárgya, hogy a külföldi közvetlentőke-befektetések meghatározóak a gazdaság és a társadalom működése szempontjából, ezért különböző eszközökkel és eljárásokkal folyamatos volt a támogatásuk. Az viszont már igencsak heves viták tárgya lett, hogy a félperifériás magyar helyzet alapján ez miként valósítható meg. A rendszerváltozástól a 2008-as válságig a privatizációra és a működőtőke-beruházásokra épülő neoliberális modell volt az irányadó, ahol a nemzeti tőke, s vele együtt a nemzeti érdekek háttérbe szorultak. 2010 után viszont nemzeti tőkére alapozott neomerkantilista fordulat vette kezdetét, amelynek viszont egy másik, a félperifériás függő fejlődésre alapozott dilemmára kellett választ keresnie: miként oldható meg a nyugati technológiai és piaci hozzáférés (azaz a nagy nemzetközi értékláncon belüli feljebbjutás) és a termelő tulajdon hazai kézben tartása.³³

Általánosságban az mondható, hogy a baloldali-liberális kormányok inkább a liberalizációt (a washingtoni konszenzus tételeit), míg a jobboldali kormányzatok inkább a hazai protekcionista politikát tekintették irányadónak. Ennek eredményeként az ezredfordulón a Magyarországon működő külföldi tőkebefektetések állománya meghaladta a 21 ezer milliárd eurót, amely az ezt követő két évtized során 100 milliárd euró fölé nőtt. A külföldi tőke főként a feldolgozóiparba (járműgyártás), a szolgáltató szektorokba és az ingatlanfejlesztésekbe irányult.³⁴ A beruházások több mint fele érkezett Európából, elsősorban Németországból, s nem meglepő, hogy a magyar exportban is a német reláció adja a legnagyobb hányadot. A további helyeken az amerikai, az izraeli és a holland befektetők osztoznak.

Az EU-ban Magyarország vezeti azt a listát, amelyen a külföldi tulajdonú cégeknek a GDP-ben való részesedése látható. Ez Magyarország esetében 51,4% (összehasonlításként Portugália 24%). Az EU-tagság elérése (2004) óta folyamatosan

³³ GERŐCS 2021.

³⁴ MIHÁLYI 2010.

több forrás érkezik az EU-ból, mint amennyit oda Magyarország befizet.³⁵ Mindezek mellé sorolódik Magyarország magas államadóssága (2021-ben 79%). Az ország gazdasági növekedését a társadalom által felhasználható javak gyarapodását minden tényezők mellett is negatív irányba befolyásolta az ország félperifériás pozíciója.

Az talán különösebb magyarázat nélkül belátható, hogy a magyar külpolitikának kiemelt figyelemmel kell lennie azon bilaterális relációk irányába, amelyeken keresztül a magyar export-import realizálódik, ahonnan a külföldi beruházások érkeznek, ahonnan a hiteleket nyújtják. A magyar gazdaság ezer szálon keresztül függ a világgpiac nevesített szereplőitől. És pontosan ezen függési mérték csökkentése képezi tárgyát a 2010 utáni magyar függetlenségcentrikus külpolitikai stratégiának. A kormányzat 2010-ben célul tűzte ki, hogy többségi magyar tulajdonba kerüljön az energiaszektor, a bankszektor, a média és a kiskereskedelem, és azóta további ágazatokkal kapcsolatban hallhattuk ugyanezt.³⁶ Míg a négy említett szektorban nőtt a magyar tulajdon aránya, viszont a gazdaság egészében az elmúlt években is folytatódott a külföldi tulajdonú cégek térnyerése. A gazdasági-pénzügyi függés, valamint a gazdasági fejlettségi rangsorban elfoglalt hely alapvetően determinálja egy ország fejlődési lehetőségeit. A rangsorokat általában a GDP/fő mutatóval szokták megadni. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) statisztikái szerint 2021-ben Magyarországon ez az érték 36 752 dollár. 2004-ben 16 272 dollár volt. Ez a mutató önmagában azonban csak azt az adatot adja meg, hogy egy ország összességében mekkora GDP-t állított elő. Azt nem mutatja, hogy ebből az összegből ténylegesen mennyit használtak fel az országban, s mekkora hányad hagyta el különféle jogcímenek (profit, osztalék, kamat, adósságszolgálat stb.) az országot. A fizetési mérleg egyenlegéből az látható, hogy a magyar tulajdonosok külföldről hazahozott vállalati jövedelmei és a külföldiek innen elvitt jövedelmei között egyre nyílik az olló. 2019-ben már 2000 milliárd forint volt a különbség, amely a GDP 4,4%-át tette ki.³⁷ A ténylegesen felhasznált összeg tehát a nominális értéknél kisebb lesz azokban az országokban, ahonnan a nemzetközi vállalatok profitjukat hazautalják, s nagyobb lesz a felhasznált összeg ott, ahol a nemzetközi vállalatok anyaországa van. A két adat különbségét adja meg a bruttó nemzeti jövedelem, azaz a GNI-mutató, amely a fenti magyar esetben mínusz 4%. A magyar pozíció meghatározásához látni kell az összképet is: Európában csak a centrumországok tartoznak ahhoz a csoporthoz, ahol a külső tőkejövedelmek a GNI-mutatót a GDP

³⁵ Európai Bizottság [é. n.].

³⁶ GYÖRGGY 2017.

³⁷ KSH 2019.

értéke felett tartják. A posztszocialista országok mindegyikében a GNI-mutató kisebb, mint a GDP. A francia közgazdász Thomas Piketty kutatócsoportja például kiszámolta, hogy 2010 és 2016 között a profitok és más tőkejövedelmek éves kiáramlása átlagosan a GDP 7,2%-át tette ki Magyarországon, tehát ennyivel csökkentette a külföldi tulajdonú gazdaság a nemzeti jövedelmet. A közgazdász szerint ugyan ebben az időszakban az uniótól hazánkba érkező éves nettó támogatások átlagosan épphogy elérték a magyar GDP 4%-át.³⁸

Az Orbán-kormányok közvetlen törekvése lett elérni azt a fejlettségi szintet, hogy az országban realizált befektetések és a magyar tőke által eszközölt kifizetések legalább egyensúlyba kerüljenek. Az ország fejlődésében ez az a fordulópont, ahol a centrumországoktól való leszakadás megáll. Nehéz lenne ezt a szándékot nem nemzeti érdekként minősíteni.

Felhasznált irodalom

Szakirodalom

- BÁBA Iván – GYURCSIK Iván – KISS Gy. Csaba (2020): *Közép-Európa magyar szemmel*. Köszeg: IASK.
- BÁRDI Nándor (2004): *Tény és való*. Pozsony: Kalligram.
- BELUSZKY Tamás (2000): Értékek, értékrendi változások Magyarországon 1945 és 1990 között. *Korall*, 1(1), 137–154.
- BIBÓ István (2011): *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. Bibó István munkái*. V. kötet. Budapest: Argumentum.
- BOCSKAY Zsolt (2018): *Nemzetpolitikai eredmények 2010–2018*. Budapest: Bethlen Gábor Alapkezelő.
- BRIX, Emil – Erhard BUSEK (2018): *Közép-Európa újragondolása. Miért Közép-Európában dől el Európa jövője?* Köszeg: IASK.
- DIÓSZEGI István (1989): A nemzetek Európája. *Valóság*, 32(11), 1–10.
- DIÓSZEGI István (1994): *A hatalmi politika másfél évszázada*. Budapest: História.
- Európai Bizottság [é. n.]: *Az EU költségvetése Magyarországon*. Online: https://hungary.representation.ec.europa.eu/strategia-es-prioritasok/az-eu-koltsegetese-magyarorszagon_hu
- FARKAS Zoltán (2015): *Az érdek fogalma. Az érdek fogalmának értelmezése és meghatározása*. Miskolc: Miskolci Egyetem.
- FÜREDI, Frank (2017): *Célkeresztben Magyarország*. Ford. Soproni András. Budapest: Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány.
- GÁT Ákos Bence (2019): *Küzdelem az európai szintén. A Magyarországgal szembeni jogállamiság kritika feltáratlan összefüggései*. Budapest: Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány.

³⁸ PIKETTY 2018.

- GEARY, Patrick (2014): *A nemzetek mítosza. Európa népeinek születése a középkorban*. Ford. Duró Gábor. Budapest: Atlantisz.
- GERŐCS Tamás (2021): *Magyarország függő fejlődése. Függőség és felzárkózás globális történeti perspektívában*. Budapest: Napvilág.
- GYARMATI István (2022): Nemzeti érdek a haderő fejlesztése. Új feladatok és lehetőségek a NATO eredményes csúcstalálkozója után. *Magyar Nemzet*, 2022. július 8.
- GYÖRGY László (2017): *Egyensúlyteremtés*. Budapest: Századvég.
- HRCentrum (2022): Hány fő Magyarország lakossága 2022 évében? Mit érdemes tudni a népessé-
günkről? *Pénzcentrum*, 2022. március 20. Online: www.penzcentrum.hu/karrier/20220320/hany-fo-magyarorszag-lakossaga-2022-eveben-mit-erdemes-tudni-a-nepessegunkrol-1122916
- KSH (2019): *Magyarország fizetési mérlege*. Budapest: KSH.
- KSH (2022): *Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint, január 1.* Budapest: KSH.
Online: <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html>
- Külügyminisztérium (2011): *Magyar külpolitika az uniós elnökség után*. Budapest: Külügyminisz-
térium.
- MARTONYI János (2021): *Nemzet és Európa. Emlékirat helyett*. Budapest: Ludovika.
- MIHÁLYI Péter (2010): *A magyar privatizáció enciklopédiája*. I–II. kötet. Veszprém–Budapest:
Pannon – MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- Miniszterelnöki Kabinetiroda (2021): *Beszédek, publikációk interjúk*. Online: <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk>
- NIEDERHAUSER Emil (1976): *Nemzetek születése Kelet-Európában*. Budapest: Kossuth.
- NYE, Joseph S. (1999): Redefining the National Interest. *Foreign Affairs*, 78(4), 22–35. Online:
<https://doi.org/10.2307/20049361>
- PIKETTY, Thomas (2018): 2018: The Year of Europe. *Le Monde*, 2018. január 16. Online: www.lemonde.fr/blog/piketty/2018/01/16/2018-the-year-of-europe
- ROMSICS Ignác (1998): *Nemzet, nemzetiség, állam*. Budapest: Napvilág.
- SZÜCS Jenő (1992): *A magyar nemzeti tudat kialakulása*. Szeged: JATE.

Jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye. *Magyar Közlöny*, 2020. december 28. 291. sz. 10868–10898.
1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. *Magyar Köz-
löny*, 2020. április 21. 81. sz. 2101–2119.
- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. *Magyar Köz-
löny*, 2021. június 24. 119. sz. 5069–5084.
- 1880/2021. (XII. 7.) Korm. határozat a 2022. évi határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezésé-
ről. *Magyar Közlöny*, 2021. december 7. 223. sz. 10191–10200.